

กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตรัวของครูธงชัย สามสี

THE TRANSMISSION PROCESSES IN TRO PERFORMANCE BY THONGCHAI SAMSEE

ยุทธนา ทองนำ / YUTTHANA TONGNAM

นิสิตมหาบัณฑิตสาขาวิชาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

GRADUATE STUDENT IN THE MASTER'S PROGRAM IN MUSIC EDUCATION, DEPARTMENT OF ART, MUSIC AND DANCE EDUCATION, FACULTY OF EDUCATION, CHULALONGKORN UNIVERSITY

ณรุทธ์ สุธงจิตต์¹ / NARUTT SUTTACHITT¹

วิชาดนตรีศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

DIVISION OF MUSIC EDUCATION, DEPARTMENT OF ART, MUSIC AND DANCE EDUCATION, FACULTY OF EDUCATION, CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตรัวของครูธงชัย สามสี วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการตีความ สร้างข้อสรุปแบบอุปนัย และนำเสนอเป็นความเรียง ผลการวิจัยพบว่า ครูธงชัย สามสี เป็นศิลปินผู้เชี่ยวชาญด้านกันตรึมได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีการแบบมุขปาฐะจากครูดนตรีกันตรึมหลายท่านของหมู่บ้านวัฒนธรรมดงมัน เรียนรู้สั่งสมประสบการณ์จนสามารถพัฒนาตัวเองไปสู่ความเป็นเลิศทางการบรรเลงตรัวและการถ่ายทอด ลูกศิษย์ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงตรัวในขณะที่เป็นนักเรียนนักศึกษาในสถาบันการศึกษาต่างๆ โดยแบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ 1) ไม่มีพื้นฐานการบรรเลงตรัวมาก่อน และ 2) มีพื้นฐานการบรรเลงตรัวมาบ้างแล้ว ลักษณะความรู้หรือทักษะการบรรเลงตรัวของผู้เรียนหลังจากได้รับการถ่ายทอดสามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ระดับพื้นฐาน 2) ระดับขั้นกลาง และ 3) ระดับเพลงขั้นสูง วิธีการสอนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1) วิธีการสอนสำหรับผู้เรียนที่ไม่มีพื้นฐาน โดยมีขั้นตอนการสอนอย่างเป็นลำดับขั้น และ 2) วิธีการสอนสำหรับผู้ที่มีพื้นฐานมาแล้ว ซึ่งใช้วิธีการต่อเพลงแบบปากเปล่า ทั้ง 2 วิธีการใช้การอธิบายและสาธิต โดยยึดหลักการสอน 4 ประการ คือ 1) เน้นให้ผู้เรียนมีพื้นฐานการบรรเลงที่ดีตามแนวทางของตน 2) สอนตามระดับทักษะของผู้เรียน 3) เน้นให้ผู้เรียนฝึกทักษะปฏิบัติการบรรเลงตรัวให้เข้ากับจังหวะหน้าทับกลอง และ 4) สอนทักษะการบรรเลงโดยใช้บทเพลงจากง่ายไปยาก เนื้อหาสาระที่ครูให้ความสำคัญในการถ่ายทอด คือ พื้นฐานการบรรเลงตรัวเบื้องต้นที่ถูกต้องตามหลักการของครู

คำสำคัญ: กระบวนการถ่ายทอด/ ตรัว/ ซอกันตรึม/ ธงชัย สามสี

Abstract

This research aims to study the transmission process in *Tro* performance of Thongchai Samsee by qualitative research with data collected from documents and interviews. The data were analyzed using the analytic induction method and presented by the descriptive method. The results are that

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาดนตรีศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

Thongchai Samsee who is an expert of Kantruem (folk music in Surin) was transmitted knowledge from many important folk musicians in Ban Dongman, the cultural village in Surin by using oral transmission method. He has learned, accumulated an experience and developed his skills. As a result, to be an excellence in performance and transmission of *Tro*. Most of his students who were transmitted while they were a student from many schools are divided into 2 groups: 1) Students who had no basis of skills and 2) Student who had some basic skills in *Tro*. Students, after received the process transmission, are categorized into 3 groups: 1) Basic level 2) Intermediate level and 3) Advance song level. There are two styles of his *Tro* pedagogy as follows: 1) Pedagogy for basic level students who had no basis of skills by using his method stepwise. 2) Pedagogy for students who had basic skills in *Tro* by using oral transmission method. All of processes, teaching with explanation and demonstration depending on the following four principles: 1) Emphasizing of student's decent basic skills 2) The teaching is concerned student's skills level or competency 3) Emphasizing of the performing skills with Natub (rhythmic pattern) 4) Teaching step-by-step from easy songs to difficult ones. The important content that he emphasized is precise basic skills of *Tro* performance by his guidelines

KEYWORDS: Transmission process/ *Tro*/ Saw KanTruem/ Thongchai Samsee

บทนำ

“ตรัว” หรือ “โตร” เป็นภาษาเขมร แปลว่า “ขอ” เป็นคำเรียกเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสีทั่วไป (สุพรรณิ เหลือบุญชู, 2545) ในวัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาเขมรในการสื่อสาร เป็นขอที่มีหลายลักษณะตามรูปแบบวัสดุที่นำมาสร้าง หรือตามความต้องการในการสร้างของช่างหรือผู้บรรเลงเอง และขึ้นอยู่กับว่าตรัวนั้นมีหน้าที่ในการบรรเลงในวงดนตรีประเภทใด อย่างเช่น วงมโหรีอีสานใต้มีเครื่องดนตรีประกอบไปด้วย ตรัวอี ตรัวแพบ(ตัวง) ตรัวกันนาล(กลาง) ตรัวอุ(อุ) สไล(ปี) สกั้ว หรือสโคร(โชน) สกั้วทม หรือ วงกันตรึมที่มีเครื่องดนตรีประกอบไปด้วย ตรัว แป่ยอ(เป้อ) สกั้วหรือสโคร(โชน) เป็นต้น จะเห็นได้ว่าคำว่า “ตรัว” ถูกขยายความตามลักษณะหน้าที่หรือลักษณะของเสียงตรัวนั้นๆ เพื่อความชัดเจนในการจำแนกตรัวในวงดนตรีที่มีตรัวหลายๆ ขนาด บรรเลงร่วมกันในวง สังเกตได้ว่าวงกันตรึมเป็นวงดนตรีที่มีเครื่องดนตรีประเภทตรัวเพียงชิ้นเดียว จึงไม่มีคำขยายความต่อท้าย แต่งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวงกันตรึม หรือดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้ได้กล่าวถึงตรัวที่ใช้บรรเลงในวงกันตรึม โดยมีการเติมคำว่า “กันตรึม” ต่อท้ายคำว่า “ตรัว” เป็น “ตรัวกันตรึม” บางก็ใช้คำว่า “ขอกันตรึม” แทน (โสมจิต ติสม, 2544 ; สุพรรณิ เหลือบุญชู, 2545 ; ชำคม พรประสิทธิ์, 2550) ตรัวและขอกันตรึมที่ กล่าวถึงนี้จึงเป็นขอชนิด

เดียวกัน ลักษณะของตรัวคล้ายกับขอสองสายทั่วไป แต่มีลักษณะและขนาดแตกต่างกันไป โดยทั่วไปใช้กะลามะพร้าว หรือไม้เนื้อแข็ง(กลึงเป็นทรงกระบอก)สำหรับเป็นกะโหลกขอ ขึ้นหน้าขอด้วยหนังสัตว์ เช่น งูเหลือม ตะกวด วัว หรือแผ่นไม้บางๆ เป็นต้น มีเสียงที่เป็นเอกลักษณ์ไม่ทุ้มไม่แหลมแบบขออู้ ขอด้วง ตรัวที่ใช้บรรเลงในวงกันตรึมมีหน้าที่ในการดำเนินทำนองสอดคล้องไปกับปี่อ้อและนักร้อง มีที่มาอย่างไรไม่สามารถสืบให้ทราบได้แน่ชัด ซึ่งแม้แต่วงกันตรึมเองก็ยังไม่สามารถสรุปได้แน่ชัดว่ามีที่มาอย่างไร (วิภา วิสเพ็ญ, 2526; ภูมิจิต เรืองเดช, 2529) โดยสันนิษฐานได้เพียงว่า “กันตรึม” คำนี้เป็นการนำเอาจังหวะการตีกลองโชนในวงกันตรึม ที่มีเสียงเป็น โจ๊ะ-คะ ครึม-ครึม หรือ โจ๊ะกันตรึม โจ๊ะ ตรึม ตรึม มาเรียกเป็นชื่อวงดนตรีนี้ (สมจิตร กัลยาศิริ, 2524; ภูมิจิต เรืองเดช, 2529; พิมพ์ใจ ศิริสาคร, 2529) รูปแบบการประสมวงกันตรึมโดยทั่วไปแล้วจะมีตรัว ปี่อ้อ และกลองเป็นเครื่องดนตรีหลัก ซึ่งการประสมวงจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่โดยอาจจะไม่มีการนำเอาปี่อ้อมาประสมวงด้วยเนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีที่ฝึกยาก น้อยคนนักที่จะเป่าเป็น เครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่บรรเลงทำนองเพลงเป็นหลักในวงกันตรึม ได้แก่ ปี่อ้อและตรัว ซึ่งถ้าไม่มีปี่อ้อในวง ตรัวจึงเป็นเครื่องดนตรีหลักที่มีความสำคัญในการบรรเลงในวงกันตรึม ถึงแม้มีเพียงตรัวกับกลองก็สามารถบรรเลงเป็นวงได้

ครูธงชัย สามสี ศิลปินพื้นบ้านผู้มีความโดดเด่นด้านการบรรเลงตรว อุทิศตนทุ่มเทให้การอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ประกอบกับการเป็นผู้ศึกษาจนรอบรู้อย่างลึกซึ้งในองค์ความรู้ด้านดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน จนได้รับคัดเลือกและได้รับรางวัลยกย่องต่างๆ เช่น ครูผู้มีวัฒนธรรมดีเด่น จากชมรมโรงเรียนเอกชนสุรินทร์ ศิลปินดีเด่นระดับจังหวัด ปี 2545 จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ศิลปินมรดกอีสาน สาขาดนตรีพื้นบ้านกันตริ้ม จากสำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นต้น ในเรื่องการเรียนการสอนกันตริ้มหรือแหวดวงดนตรีพื้นบ้านในเมืองสุรินทร์ต่างรู้จักครูธงชัย สามสี เนื่องจากถูกรับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรหรือครูพิเศษถ่ายทอดความรู้ในสถานศึกษาและหน่วยงานต่างๆ รวมถึงถ่ายทอดให้กับบุคคลทั่วไปที่สนใจอีกด้วย โดยหลักๆ แล้วครูธงชัย สามสีเป็นครูพิเศษรับผิดชอบงานฝ่ายส่งเสริมและอนุรักษ์เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านสุรินทร์ ประจำอยู่ที่โรงเรียนสุรินทร์ศึกษา และวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรินทร์ศึกษา (มัชชีวา ทองโสภณ, 2552) (ปัจจุบันวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรินทร์ศึกษาได้ปิดตัวลงไปแล้ว) นอกจากสถานศึกษาดังกล่าวแล้ว ปัจจุบันครูธงชัย สามสียังเป็นอาจารย์พิเศษรับผิดชอบการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้อยู่ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์อีกด้วย

การถ่ายทอดความรู้ของครูธงชัย สามสีมีลักษณะที่น่าสนใจ กล่าวคือ ครูธงชัย สามสีได้รับการถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้านกันตริ้มจากครูด้านกันตริ้มหลายท่านในหมู่บ้านวัฒนธรรมดงมัน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีความโดดเด่นด้านประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวสุรินทร์ โดยเฉพาะด้านดนตรีกันตริ้ม (ไพฑูริย์ ดิสม, 2544; รัตติยา มีเจริญ, 2557) โดยวิธีการที่ครูธงชัย สามสีได้รับถ่ายทอดมานั้นเป็นวิธีการต่อเพลงตัวต่อตัวด้วยการบอกปากเปล่า ทั้งครูปฏิบัติให้ดูสังเกตแล้วทำตาม วิธีการนี้ถือเป็นวิธีการถ่ายทอดแบบดั้งเดิม (ธงชัย สามสี, สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2559) แต่ปัจจุบันครูธงชัย สามสีได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการถ่ายทอดความรู้โดยใช้โน้ตและแจกเอกสารประกอบการสอนเป็นสื่อการสอน โดยมีโน้ตเพลงกันตริ้มที่เป็นทั้งโน้ตไทยและสากลเพื่อความรวดเร็วในการถ่ายทอด เนื่องจากในปัจจุบันมีจำนวนผู้เรียนที่มากขึ้น (บุษกร สำโรงทอง, 2549) ด้วยความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดจากครูดนตรีกันตริ้มหลายท่าน ประกอบกับประสบการณ์ด้านการบรรเลงดนตรีกันตริ้มและ

การถ่ายทอดที่ได้สั่งสมมา ทำให้ครูธงชัย สามสีเป็นบุคคลที่มีความสำคัญด้านดนตรีกันตริ้ม โดยเฉพาะการบรรเลงตรว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสีด้วยวิธีการทางดนตรีศึกษา โดยพิจารณาจากองค์ประกอบทางการศึกษา อันประกอบไปด้วย 1) ผู้สอน 2) ผู้เรียน 3) เนื้อหาสาระ และ 4) บริบททางการศึกษา (Steiner, 1988) แล้วนั้น ศิลปินดนตรีพื้นบ้านกันตริ้มหรือครูกันตริ้มเปรียบได้กับผู้สอน ซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งในองค์ประกอบหรือกระบวนการถ่ายทอดที่มีความสำคัญ เนื่องจากภายในตัวครูนั้นมีองค์ความรู้หรือเนื้อหาสาระ และกลวิธีที่จะถ่ายทอดไปสู่ผู้เรียน การศึกษาในเชิงดนตรีศึกษาจึงมีความครอบคลุมในองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวผู้สอน ซึ่งทำให้การรวบรวมองค์ความรู้ที่สำคัญนี้เป็นระบบขึ้น อีกทั้งยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษารวบรวมข้อมูลในเชิงดนตรีศึกษา ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสี รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลขึ้นเพื่อเป็นการบันทึกองค์ความรู้เก็บไว้เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการของการศึกษาดนตรีพื้นบ้านกันตริ้ม ซึ่งจะเป็นประโยชน์และง่ายต่อการศึกษาสำหรับผู้สนใจต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

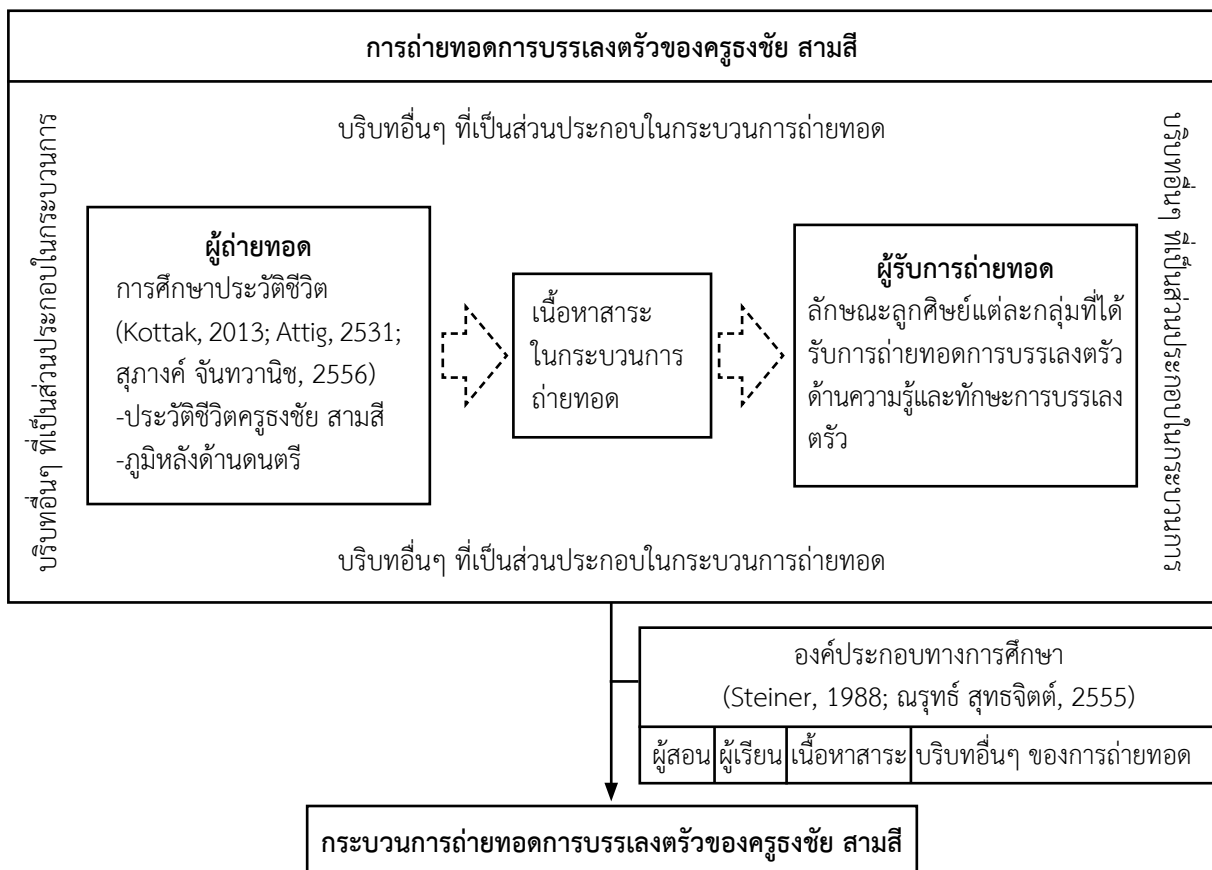
เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสี

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญในการศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสี โดยนำแนวคิดและทฤษฎีมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา พบว่าองค์ประกอบในกระบวนการถ่ายทอดประกอบด้วย 1) ผู้ถ่ายทอด 2) ผู้รับการถ่ายทอด และ 3) เนื้อหาสาระในการถ่ายทอด ทั้งนี้การถ่ายทอดเนื้อหาไปสู่ผู้รับการถ่ายทอดนั้นมีรูปแบบกระบวนการหรือลักษณะของการถ่ายทอดที่มีองค์ประกอบย่อยอื่นๆ ตามลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นตามสภาพของการถ่ายทอดนั้นๆ ซึ่งองค์ประกอบส่วนนี้จะช่วยเสริมให้การถ่ายทอดมีความสมบูรณ์มากขึ้น ดังกล่าวนี้นี้สอดคล้องกับทฤษฎีทางการศึกษาที่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ขององค์

ประกอบทางการศึกษา (Steiner, 1988; ฌรุทส์ สุทธิจิตต์, 2555) อันประกอบไปด้วย ครูผู้สอน (Teacher) ผู้เรียน (Student) สาร (Content) บริบทการเรียนรู้การสอน (Context หรือ Position for Learning) ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้มีความครอบคลุมในการศึกษากระบวนการถ่ายทอดของครูธงชัย สามสี ผู้วิจัยจึงใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลตามองค์ประกอบดังกล่าว การศึกษานี้มุ่งศึกษากระบวนการถ่ายทอดในประเด็นขององค์ประกอบของการ

ถ่ายทอดหรือการเรียนการสอน (Steiner, 1988; ฌรุทส์ สุทธิจิตต์, 2555; อุทัย ศาสตรา, 2553; วิสวะ ประสานวงศ์, 2555; ฌรุทส์ นาคะเต, 2555; ฌรุทส์ กิ่งทอง, 2556; นิพนธ์ กล้ากล่อมจิต, 2556; ปัทมา เสี่ยงประเสริฐ, 2556; สราวุธ สีหาโคตร, 2557) ประกอบด้วย ครูผู้ถ่ายทอด ผู้เรียน เนื้อหาสาระ และบริบทอื่นๆ ที่เป็นส่วนประกอบในกระบวนการถ่ายทอด ผู้วิจัยได้สรุปกรอบแนวคิดของการวิจัยทั้งหมด โดยแสดงตามแผนภาพดังต่อไปนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน แนวคิดเกี่ยวกับสารถีของตรว แนวคิดหลักการทางดนตรีศึกษา แนวคิดทฤษฎีทางการศึกษา แนวคิดในการศึกษาประวัติศาสตร์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชีวประวัติของครูธงชัย สามสี

2. กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องในองค์ประกอบของกระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสี โดยแบ่งตามข้อมูลที่ต้องการศึกษา ได้แก่ 1) ผู้สอน เป็นประเด็นที่เกี่ยวกับประวัติชีวิตของครูธงชัย สามสี และ 2) ผู้เรียน เนื้อหาสาระ และบริบทในการถ่ายทอดเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสี โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้

2.1 ประเด็นที่เกี่ยวกับประวัติชีวิตของครูธงชัย สามสี

2.1.1 เป็นผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้โดยตรง คือ ครูธงชัย สามสี

2.1.2 เป็นผู้ใกล้ชิดทางสายเลือดกับครูธงชัย สามสี หรือครอบครัวของครูธงชัย สามสี คือ พี่น้องของครูธงชัย สามสี

2.1.3 เป็นผู้ที่เคยถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านกันตรึมให้แก่ครูธงชัย สามสี และเป็นครูผู้ถ่ายทอดที่ครูธงชัย สามสีให้ความเคารพนับถือเป็นครูของตน

2.1.4 เป็นผู้ร่วมเรียนหรือเพื่อนร่วมรุ่นกับครูธงชัย สามสีที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านกันตรึมจากครูผู้ถ่ายทอด (ข้อ 2.1.3)

2.2 ประเด็นที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสี

2.2.1 เป็นผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้โดยตรง คือ ครูธงชัย สามสี

2.2.2 เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงตรวโดยตรงจากครูธงชัย สามสี ซึ่งคือ ลูกศิษย์ โดยสามารถแบ่งกลุ่มของลูกศิษย์ได้ดังนี้

2.2.2.1 ลูกศิษย์ที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมติดตามครูธงชัย สามสีไปบรรเลง ตรวหรือแสดงกันตรึมตามโอกาสต่างๆ อยู่เสมอๆ

2.2.2.2 ลูกศิษย์ที่อยู่ได้รับการถ่ายทอดจากครูธงชัย สามสีในฐานะที่เป็นผู้เรียนของการศึกษาในระบบ ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้ 2 ระดับ คือ 1) การศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน และ 2) การศึกษาระดับอุดมศึกษา

2.2.2.3 ลูกศิษย์ที่อยู่ได้รับการถ่ายทอดจากครูธงชัย สามสีในฐานะที่เป็นผู้เรียนของการศึกษานอกระบบ

2.2.2.4 ลูกศิษย์เก่าที่ผ่านการถ่ายทอดการบรรเลงตรวจากครูธงชัย สามสีจนครบทุกกระบวนการหรือสามารถบรรเลงเพลงกันตรึมในทุกระดับขั้นได้

2.2.3 เป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสี โดยมีสถานะที่ไม่ใช่เป็นทั้งผู้ถ่ายทอดการบรรเลงตรว และผู้รับการถ่ายทอดการบรรเลงตรวจากครูธงชัย สามสี

ผู้วิจัยสามารถแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้ 1) ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้โดยตรงคือครูธงชัย สามสี 2) ผู้ที่ใกล้ชิดทางสายเลือดกับครูธงชัย สามสี หรือครอบครัวของครูธงชัย สามสี 3) ผู้ที่เคยถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านกันตรึมให้แก่ครูธงชัย สามสี และเป็นครูผู้ถ่ายทอดที่ครูธงชัย สามสีให้ความเคารพนับถือเป็นครูของตน 4) ผู้ร่วมเรียนหรือเพื่อนร่วมรุ่นกับครูธงชัย สามสีที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านกันตรึมจากครูผู้ถ่ายทอด 5) ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงตรวโดยตรงจากครูธงชัย สามสี 6) ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสี โดยมีสถานะที่ไม่ใช่เป็นทั้งผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดการบรรเลง ตรวจากครูธงชัย สามสี

3. เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบไปด้วย การเก็บข้อมูลจากหลักฐานเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับชีวประวัติของครูธงชัย สามสี กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตรว เรื่องราวของดนตรีกันตรึมจากสิ่งพิมพ์หรือเอกสารต่างๆ และสื่อเอกสารประกอบการถ่ายทอดการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสี และ การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติชีวิตและผลงาน

ของครูธงชัย สามสี กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลง ตรว จากการสัมภาษณ์ครูธงชัย สามสี ลูกศิษย์ที่ได้รับการ ถ่ายทอดโดยตรงจากครูธงชัย สามสี และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล สำคัญอื่นๆ ดังเกณฑ์ที่กำหนดไว้

4. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวทางของ องค์ประกอบการวิเคราะห์ในระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบไปด้วย 1) การลดทอนหรือจัดระเบียบข้อมูลโดย การปรับลดทอนข้อมูลดิบให้มีความสอดคล้องตาม วัตถุประสงค์ของการวิจัย 2) การแสดงข้อมูลได้เลือกเฟ้นใน รูปแบบของการพรรณนา (descriptive) เพื่อแสดงให้เห็น ถึงความเชื่อมโยงของข้อมูล และเรียงลำดับสารสนเทศ นำเสนอเป็นความเรียงโดยเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน 3) การ สร้างข้อสรุป โดยการวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ด้วยการตีความ ผลหรือข้อค้นพบที่ได้จากการแสดงข้อมูล และตรวจสอบว่า ข้อสรุปหรือความหมายที่ได้มีความถูกต้องตรงประเด็นและ มีความน่าเชื่อถือเพียงใด (นิศา ชูโต, 2545; Miles and Huberman, 1994 อ้างถึงในชาย โพธิ์สีดา, 2550) ด้วยการ ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูลจากแหล่งที่มา ของข้อมูลที่ต่างกัน จากนั้นจึงสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย และ นำเสนอเป็นความเรียง โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านผู้สอนคือครูธงชัย สามสี ประกอบด้วยด้วยชีวประวัติ และภูมิหลังด้านดนตรี 2) ด้านผู้เรียน คือ ลักษณะทักษะการ บรรเลงตรวของผู้เรียน 3) เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับทักษะ การบรรเลงตรว คือ แบบฝึกทักษะและบทเพลง ตั้งแต่การ เริ่มฝึกบรรเลงจนถึงการบรรเลงขั้นสูง 4) ด้านบริบทอื่นๆ ที่ เป็นส่วนประกอบในการถ่ายทอด ประกอบด้วย การรับเข้า เป็นศิษย์ หลักการ วิธีการ และเทคนิคการสอนทักษะกา รบรรเลงตรว สถานที่และสภาพแวดล้อมในการถ่ายทอด สื่อ และอุปกรณ์ในการถ่ายทอด การวัดและประเมินผล

สรุปผลการวิจัย

กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสี

กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสีแบ่งออกเป็น 4 ด้านดังนี้

1. ด้านผู้สอน พบว่าครูธงชัย สามสีเป็นศิลปินผู้มี ความสำคัญในด้านการถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้านกันตรึม โดยเฉพาะตรว เกิดและอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีแต่ันก ดนตรีพื้นบ้าน ได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีการแบบดั้งเดิมคือ วิธีการแบบมุขปาฐะตัวต่อตัวจากครูดนตรีพื้นบ้านคนสำคัญ

ของจังหวัดสุรินทร์ที่ถือได้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญและได้รับการ ยอมรับจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ซึ่งก็คือ ครูพูน สามสี และครูท่านอื่นๆ ที่ถือว่าเป็นบรมครูด้านกันตรึมของหมู่บ้าน วัฒนธรรมดงมัน นอกจากนี้ครูธงชัย สามสียังมีความสนใจ ที่จะเรียนรู้ศึกษาดนตรีมโหรีอีสานใต้และดุ่มโหม่งอีกด้วย โดย ครูธงชัย สามสีได้คลุกคลี ติดตามครูดนตรีเหล่านี้ เรียนรู้ สัมผัสประสบการณ์จนสามารถพัฒนาตัวเองไปสู่ความเป็น เลิศทางการบรรเลงตรว และบ่อยครั้งที่ครูธงชัย สามสีได้มี โอกาสติดตามครูพูน สามสีไปช่วยสอน จึงทำให้มี ประสบการณ์ด้านการสอนพอสมควร เมื่อครูธงชัย สามสีได้ เข้าเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสุรินทร์ศึกษาและ ได้มีโอกาสทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีกันตรึม ตลอด จนศิลปะการแสดงพื้นบ้านสุรินทร์ให้เพื่อนๆ ในระหว่าง เรียนจนจบการศึกษา หลังจากนั้นจึงได้เป็นครูพิเศษสอน ประจำอยู่ที่นั่น และพัฒนาการถ่ายทอดของตนจาก ประสบการณ์ที่สั่งสมมา ซึ่งเริ่มจากการสอนแบบปากเปล่า ตัวต่อตัว หรือแบบดั้งเดิม และต่อมามีการพัฒนาโดยใช้ ระบบโน้ตเข้ามาใช้ในการสอน ทำให้การถ่ายทอดวิธีการ บรรเลงตรวและบทเพลงได้สะดวก รวดเร็วขึ้น นอกจากนี้ ครูธงชัย สามสียังได้จัดค่ายดนตรีและศิลปะการแสดงพื้น บ้าน ซึ่งได้รับความสนใจจากสถานศึกษาต่างๆ ที่สนับสนุน กิจกรรมในด้านนี้เป็นอย่างดี ครูธงชัย สามสีจึงเป็นที่รู้จัก และได้รับเชิญให้ไปเป็นวิทยากรและครูพิเศษตามสถาน ศึกษาต่างๆ ถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านของเมือง สุรินทร์ พร้อมกับพัฒนาการสอนการบรรเลงตรวอยู่ตลอด มา

2. ด้านผู้เรียน ส่วนใหญ่ลูกศิษย์ของครูธงชัย สามสี เป็นผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงตรวในขณะที่เป็น นักเรียนนักศึกษาในสถาบันการศึกษาต่างๆ นอกจากนี้ยังมี ลูกศิษย์ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสถาบันการศึกษาในระบบอีกด้วย ซึ่งการคัดเลือกลูกศิษย์ของครูธงชัย สามสีไม่มีเกณฑ์กำหนด อย่างเคร่งครัด แต่มีการดูลักษณะลูกศิษย์ว่ามีความสนใจ ความตั้งใจ และความอดทนหรือไม่ จึงจะถ่ายทอดทักษะไป ตามขั้นตอนที่เป็นแนวทางของตน ในขณะเดียวกัน การที่ครู ธงชัย สามสีได้ไปเป็นครูพิเศษตามสถานศึกษาต่างๆ และเป็น วิทยากรในค่ายดนตรีและนาฏศิลป์พื้นบ้าน การเรียนการ สอนจะเป็นลักษณะของการศึกษาในระบบ ทำให้มีข้อจำกัด ในด้านนี้ พื้นฐานการบรรเลงตรวของผู้เรียนก่อนได้รับการ ถ่ายทอดสามารถแบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ ไม่มีพื้นฐานการ

บรรเลงตรวมาก่อนและมีพื้นฐานการบรรเลงตรวมาบ้างแล้ว ลักษณะความรู้หรือทักษะการบรรเลงตรวของผู้เรียนหลังจากได้รับการถ่ายทอดสามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ระดับพื้นฐาน 2) ระดับชั้นกลาง และ 3) ระดับเพลงชั้นสูง โดยระดับชั้นกลางสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะย่อย ได้แก่ ระดับชั้นกลาง-เริ่มต้นและระดับชั้นกลาง-ตอนปลาย

3. ด้านเนื้อหาสาระในกระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสี มีความสอดคล้องกับลักษณะทักษะการบรรเลงตรวของผู้เรียน โดยขอบเขตการสอนทักษะการบรรเลงตรว แบบฝึกทักษะและบทเพลงตามแนวทางของครูธงชัย สามสี มีการแบ่งลำดับขั้นในการสอนออกเป็น 3 ขั้น ได้แก่

1) ขั้นพื้นฐาน มีเนื้อหาสาระได้แก่ องค์ประกอบของซอ ทำทางการจับและบรรเลงตรว การลากคันชัก ระบบโน้ต (ไทย) ระดับเสียงตรว การไล่ระดับเสียง (ไล่นิ้ว) แบบฝึกทักษะเบื้องต้นต่างๆ เช่น แบบฝึกลากคันชัก แบบฝึกสุมตัวโน้ต ส่วนบทเพลง เช่น เพลงปการันเจก เพลงอายัยล่ำแบบ เพลงอายัยซาระยัง เพลงมกวลจองโด เพลงโละหน่วย เพลงอายัยกลาย เพลงกันตรึมโมเฮย เพลงตรู เพลงขย่ำรามะนา เพลงอายอก เพลงสรว เพลงจูตติ๊กตูก เป็นต้น

2) ขั้นกลาง มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเทคนิคทักษะการบรรเลงตรวตามลักษณะของบทเพลง ซึ่งในระดับขั้นนี้สามารถแบ่งออกได้ 2 กลุ่มทักษะ ตามประเภทของเพลงดังนี้

2.1) ขั้นกลาง-เริ่มต้น บทเพลงที่ใช้ในการสอนและฝึกเทคนิคในขั้นนี้ คือ บทเพลงต่างๆ ในขั้นพื้นฐาน เช่น ปการันเจก มกวลจองโด อายัยล่ำแบบ สรว จูตติ๊กตูก เป็นต้น โดยใช้เพลงเหล่านี้ในการฝึกทักษะการพรม การประ การโยกนิ้ว เพิ่มเติมเพื่อให้บทเพลงมีความไพเราะยิ่งขึ้น

2.2) ขั้นกลาง-ตอนปลาย บทเพลงที่ใช้ในการสอนและฝึกทักษะเทคนิคในขั้นนี้ คือ บทเพลงเบ็ดเตล็ดที่มีความยากมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น เพลงขมาแม (แก้วนอ) เพลงอมตูก เพลงกัจปกา เพลงมลบโดง เป็นต้น โดยใช้ฝึกทักษะเทคนิคต่างๆ เช่น การพรม การประ การโยกนิ้ว การกูด (เสียงเร) ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับบทเพลง นอกจากนี้ยังมีเพลงอื่นๆ ที่มีระดับความยากขึ้นอีก ได้แก่ เพลงแห่ (รำพาย) เพลงพิธีกรรม (เพลงแซนการ์และเพลงเข้าทรง)

ตลอดจนเพลงชุดการแสดงต่างๆ ซึ่งเพลงเหล่านี้มีเทคนิคการบรรเลงที่เพิ่มขึ้นมา คือ การกูดเสียงซอล การกูดเสียงลา การกูดเสียงโด โดยถือว่าเป็นเทคนิคที่พบได้บ่อยในบทเพลงครูหรือเพลงชั้นสูง อย่างไรก็ตามบทเพลงต่างๆ เหล่านี้ครูธงชัย สามสีจะต่อให้กับลูกศิษย์ตามความเหมาะสมหรือตามดุลยพินิจของท่าน

3) ขั้นสูง มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเทคนิคทักษะการบรรเลงตรวขั้นสูงโดยใช้แบบฝึกแม่บทเพลงครูที่เรียกว่า “ละ บอง” ซึ่งเป็นแม่บทที่รวมเทคนิคการบรรเลงตรวทั้งหมดสำหรับใช้บรรเลงเพลงในกลุ่มเพลงครู ได้แก่ เพลงสวายจุมเวียด เพลงสเรี่ยประเสอร เพลงสเรี่ยสตือร

4. ด้านบริบทอื่นๆ ที่เป็นส่วนประกอบในการถ่ายทอดการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสี

4.1 การรับเข้าเป็นศิษย์ มีพิธีกรรมที่เรียกว่า “เลอก กรู” หรือ “ยกครู” หรือ “ไหว้ครู” เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อครู ครูของครูที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาดนตรีกันตรึมมา และ เครื่องดนตรีในวงกันตรึม ซึ่งในขั้นตอนนี้จะมีการรำลึกถึงครู เช่น ไหว้ด้วยเครื่องบูชาที่ครูได้กำหนดไว้ตามประเพณีโบราณ และบรรเลงประกอบเพลงครูซึ่งเป็นเพลงชั้นสูงของกันตรึมเป็นขั้นตอนสุดท้าย ในปัจจุบันขั้นตอนนี้อาจจะไม่มีปรากฏหรือมีการเปลี่ยนแปลง ปรับรูปแบบไปตามสถานการณ์ เนื่องจากรูปแบบการเรียนการสอนที่ต่างไปจากอดีต

4.2 หลักการ วิธีการและเทคนิคการสอนทักษะการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสีมีหลักการที่สำคัญที่ยึดเป็นแนวทางในการสอน ได้แก่ 1) เน้นให้ผู้เรียนมีพื้นฐานการบรรเลงที่ดีตามแนวทางของตน 2) สอนตามระดับทักษะของผู้เรียน 3) เน้นให้ผู้เรียนฝึกทักษะปฏิบัติการบรรเลงตรวให้เข้ากับจังหวะและหน้าทับกลอง 4) สอนทักษะการบรรเลงโดยใช้บทเพลงจากง่ายไปยากอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ซึ่งวิธีการสอนทักษะการบรรเลงตรวของครูธงชัย สามสี ใช้วิธีการสอนทั้งแบบดั้งเดิมคือการต่อเพลงแบบตัวต่อตัวหรือแบบมุขปาฐะ และ แบบพัฒนาขึ้นใหม่อย่างเป็นระบบโดยใช้โน้ตเพลง ทั้งสองแบบใช้วิธีการสอนด้วยการอธิบาย และสาธิตให้ดูเป็นหลัก ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนผสมผสานกันโดยขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้เรียน ผู้วิจัยแบ่งวิธีการสอนออกเป็น 2 ลักษณะคือ วิธีการสอนสำหรับผู้เรียนที่ไม่มีพื้นฐาน และวิธีการสอนสำหรับผู้ที่มีพื้นฐานมาแล้ว สำหรับวิธีการสอนผู้เรียนที่ไม่มีพื้นฐานเบื้องต้นจะเริ่มจาก

การอธิบายเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักองค์ประกอบของตัว ก่อนการฝึกปฏิบัติ ผู้เรียนจะต้องรู้จักทำทางการจับตัวพร้อมกับการเรียนรู้เรื่องโน้ตและตำแหน่งนิ้วหรือตำแหน่งเสียง แล้วจึงเริ่มฝึกปฏิบัติด้วยเครื่องมือจริงตามแบบฝึกและบทเพลงที่ครูกำหนดอย่างเป็นระบบ โดยครูจะสาธิตให้ดูพร้อมอธิบาย ก่อนที่ผู้เรียนจะฝึกปฏิบัติ ในระหว่างฝึกครูจะคอยแนะนำ ชี้แนะด้วยการอธิบายสาธิตให้ดูอีกรอบเพื่อให้ผู้เรียนปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เมื่อผู้เรียนฝึกปฏิบัติได้อย่างเข้าใจแล้ว ผู้เรียนสามารถฝึกได้ด้วยตนเองตามเอกสารประกอบการสอน หรือคู่มือการฝึกตัวเบื้องต้นที่ครูแจกให้ ส่วนวิธีการสอนสำหรับผู้ที่มีพื้นฐานมาแล้ว ใช้วิธีการต่อเพลงแบบปากเปล่า ด้วยการบรรเลงสาธิตให้ดู แล้วผู้เรียนทำตาม หากผู้เรียนไม่ได้ตรงไหน ก็จะทวนซ้ำจนกว่าผู้เรียนจะได้ วิธีการนี้ไม่ใช่โน้ตเพลง แต่อาจจะมีกำบังโน้ตในบางครั้งเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจโครงสร้างของบทเพลง และเป็นการทบทวนให้ผู้เรียนในด้านเทคนิคการสอนทักษะการบรรเลงตัวของครูจึงสามสืไม่มีเทคนิคการสอนโดดเด่นชัดเป็นพิเศษ เพียงแต่มีการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนที่มีความสนทนสนมเป็นกันเองด้วยความตั้งใจและใจเย็นของครู ไม่เร่งรัดผู้เรียนหากผู้เรียนทำไม่ได้หรือไม่เข้าใจ ครูจะสอนอย่างค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไป ตามความสามารถของผู้เรียน โดยเน้นให้ผู้เรียนซึมซับไปเข้ามาที่เดิมจนกว่าจะได้

4.3 สถานที่ในการถ่ายทอดของครูจึงสามสื มีความหลากหลาย ไม่เน้นสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง และไม่ได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อมใดๆ ซึ่งมีทั้งสภาพแวดล้อมที่อีกทีกและเงียบสงบ หากต้องไปสอนในสถานศึกษาต่างๆ หรือแม้แต่ออกค่ายดนตรีก็จะได้สอนในห้องเรียนเป็นหลัก ครูจะพาผู้เรียนออกมาเรียนข้างนอก โดยส่วนใหญ่จะเป็นสถานที่เปิด ภายนอกอาคาร ใต้ร่มไม้ ในบางครั้งก็ให้ผู้เรียนมาเรียนที่บ้านหรือร้านค้าของครู นอกจากนี้หากมีการแสดงตามสถานที่ต่างๆ ครูก็จะเรียกให้ผู้เรียนที่ติดตามไปด้วยมาต่อเพลงข้างหลังเวทีหรือระหว่างรอทำการแสดงด้วย

4.4 สื่อและอุปกรณ์ในการถ่ายทอดทักษะการบรรเลงตัวของครูจึงสามสื ในช่วงแรกของการถ่ายทอดมีเพียงตัว และกล่อง ซึ่งเป็นการถ่ายทอดแบบดั้งเดิมจึงไม่มีสื่อช่วยสอนมากนัก หลังจากนั้นการสอนเริ่มพัฒนาขึ้นครูจึงสามสืได้นำเอากระบวนการบันทึกโน้ตเข้ามาใช้ โดยสร้างเป็นคู่มือการฝึกตัวเบื้องต้น ภายในประกอบด้วยความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับตัว แบบฝึกหัดตัวและโน้ตเพลงกันตรึมขึ้น

พื้นฐานทั้งที่เป็นระบบโน้ตตัวอักษรไทย (ด ร ม พ) และโน้ตสากล ล่าสุดครูได้บันทึกเสียงลงกันตรึมเป็นไฟล์เสียงแบ่งเป็นหน้าทับเพลงต่างๆ ทั้งจังหวะช้า ปานกลางและเร็ว โดยเปิดกับเครื่องเสียงเพื่อให้ผู้เรียนได้ซ้อมเข้ากับจังหวะกลอง นอกจากนี้ยังมีสื่ออื่นๆ เช่น ไฟล์ตัวอย่างเพลงกันตรึมให้ผู้เรียน (ผู้เรียนชั้นกลาง-ตอนปลายขึ้นไป) ไปฟังแล้วฝึกเล่นตาม หรือให้ผู้เรียนไปฟังจากสื่อออนไลน์ เทปซีดีทั่วไป เมื่อเล่นได้แล้วจึงให้ครูปรับเทคนิค ชี้แนะ เพิ่มเติมตามแนวทางของครู

4.5 การวัดและการประเมินผลในการถ่ายทอดของครูจึงสามสื เป็นการประเมินผู้เรียนตลอดระยะเวลาของการถ่ายทอด เริ่มจากการประเมินผู้เรียนว่ามีลักษณะระดับทักษะการบรรเลงเป็นอย่างไร เพื่อถ่ายทอดเนื้อหาบทเพลงและทักษะที่เหมาะสมกับผู้เรียน ในระหว่างถ่ายทอดจะประเมินผู้เรียนว่าปฏิบัติทักษะได้ถูกต้องหรือไม่พร้อมชี้แนะ อธิบาย สาธิตให้ดูใหม่จนกว่าผู้เรียนจะเข้าใจและปฏิบัติได้ สุดท้ายวัดผลด้วยการให้ผู้เรียนบรรเลงให้ดู โดยบรรเลงเข้ากับจังหวะหน้าทับกลอง ซึ่งครูจะเป็นผู้วัดและประเมินผลด้วยตนเอง โดยการสังเกตตรวจสอบความถูกต้อง แม่นยำ และความไพเราะ หากผู้เรียนยังปฏิบัติไม่ได้ตามเกณฑ์ที่ครูตั้งไว้ ครูก็จะชี้แนะจุดที่ควรปรับปรุงให้ผู้เรียนไปฝึกมาใหม่แล้วมาทดสอบอีกรอบ หรือให้ผู้เรียนเล่นวนซ้ำไปเข้ามาจนกว่าครูจะให้ผ่าน จึงจะสิ้นสุด และต่อเพลงถัดไป

อภิปรายผลการวิจัย

กระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตัวของครูจึงสามสื ผู้วิจัยแบ่งการอภิปรายออกเป็น 4 ประเด็น ตามองค์ประกอบย่อยของการศึกษาของอลิซาเบธ สไตเนอร์ (Steiner, 1988) ที่กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาที่ครอบคลุมถึงกระบวนการถ่ายทอด ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบส่วน คือ 1. ผู้สอน (Teacher) 2. ผู้เรียน (Student) 3. เนื้อหาสาระ (Content) และ 4. บริบทของสถานการณ์ในกระบวนการถ่ายทอด (Context) ดังนี้

1. ครูจึงสามสื จากการศึกษาพบว่า ครูเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถด้านดนตรีกันตรึม โดยเฉพาะเครื่องดนตรี ตัว ซึ่งผู้วิจัยแบ่งได้ 2 ด้าน คือ 1) ด้านความเป็นศิลปิน ครูจึงสามสืเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการบรรเลงตัว ซึ่งเกิดจากการที่ครูมีจิตใจมุ่งมั่นที่จะเรียนตัว ทุ่มเทให้เวลา

อยู่กับการเรียนตรัว และได้รับการถ่ายทอดจากครูพูน สามสี ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการถ่ายทอดกันตรึมซึ่งครูธงชัย สามสี ยักย่องว่าเป็นครูที่สอนดีที่สุดในคนหนึ่ง นอกจากครูท่านนี้แล้ว ครูธงชัย สามสียังได้เรียนรู้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมด้วยการสังเกตหรือครูพักลักจำจากการที่ได้ไปคลุกคลีและออกงานกับนักดนตรีคนเก่งๆ ในหมู่บ้านวัฒนธรรมดงมัน ซึ่งทำให้ได้ฝึกฝนตนเองและมีประสบการณ์จากการออกแสดงอยู่เสมอ ซึ่งตรงนี้เองผู้วิจัยเห็นว่า ครูธงชัย สามสีเป็นบุคคลที่ได้คลุกคลีและเติบโตมาพร้อมดนตรีพื้นบ้านกันตรึมได้สัมผัสและเรียนรู้กับรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะมุขปาฐะดั้งเดิมตามแบบการถ่ายทอดของครูกันตรึมในยุคก่อนๆ 2) ด้านการถ่ายทอด ครูเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการถ่ายทอดมาก เนื่องจากเป็นผู้ทุ่มเท ใช้เวลาคลุกคลีอยู่กับครูพูน สามสี และได้มีโอกาสติดตามไปช่วยสอนตรัวอยู่เสมอๆ ประกอบกับในช่วงเข้าเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาได้รับหน้าที่ถ่ายทอดทักษะการบรรเลงตรัวให้กับเพื่อนๆ นักเรียนในโรงเรียนมาตลอดจนกระทั่งจบการศึกษาแล้วก็ยังทำหน้าที่นี้ต่อไปในฐานะครูพิเศษ ตลอดช่วงชีวิตที่ได้ถ่ายทอดมานั้น ครูธงชัย สามสีเป็นผู้ที่มีความตั้งใจในการถ่ายทอดโดยรู้จักพัฒนาการสอนของตนเองด้วยการค้นคว้า เรียนรู้เพิ่มเติม นำเอาความรู้เรื่องการบันทึกโน้ตมาปรับใช้ พร้อมทั้งพัฒนางานเทคนิค แบบฝึกต่างๆ ตามแนวทางของตนอยู่เสมอ ทำให้การถ่ายทอดทักษะการบรรเลงตรัวมีประสิทธิภาพ และมีความรวดเร็วมากขึ้น กว่าวิธีการแบบมุขปาฐะหรือการถ่ายทอดกันตรึมในยุคก่อนๆ ที่ต้องใช้ระยะเวลานานพอสมควรในการถ่ายทอด ซึ่งความรู้ความสามารถของครูธงชัย สามสีทั้ง 2 ด้านดังกล่าวมานั้น สอดคล้องกับบุษกร สำโรงทอง (2549) ที่ได้กล่าวถึง ศิลปินพื้นบ้านในเขตอีสานใต้ที่ได้ทำศึกษานั้นเกิดมาในครอบครัวหรืออยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีนักดนตรี จึงทำให้เกิดการซึมซับคุ้นเคย พร้อมทั้งได้รับการสนับสนุนและได้รับโอกาสจากครอบครัวให้ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ในการที่ได้ออกแสดงในงานต่างๆ และด้วยความรักในดนตรีหรือวิชาชีพนี้จึงได้มีความขวนขวายเพื่อที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองและขอคำแนะนำจากศิลปินท่านอื่นๆ นำทักษะที่ได้เรียนรู้ไปพัฒนาต่อไป ดังกล่าวมานี้จึงทำให้ครูธงชัย สามสีเป็นศิลปินกันตรึมผู้มีความรู้ในศาสตร์ด้านนี้และมีประสบการณ์อยู่ในตัวมากมาย ส่วนด้านการถ่ายทอด บุษกร สำโรงทองได้ตั้งข้อสังเกตว่า ศิลปินดนตรีพื้นบ้านในเขตอีสานใต้ มีวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่ต่างกัน 2 กลุ่มศิลปิน คือ 1) ศิลปินใน

กลุ่มที่ได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรตามสถาบันการศึกษาต่างๆ จะมีวิธีการถ่ายทอดที่ใช้เครื่องอำนวยความสะดวก เช่น โน้ตเพลง เอกสารประกอบการสอน เครื่องบันทึกเสียง เป็นต้น 2) ศิลปินที่ไม่มีบทบาทในการสอนในสถาบันการศึกษาก็ยังยึดวิธีการถ่ายทอดความรู้แบบเดิม โดยผลของการศึกษาค้นคว้านี้แสดงให้เห็นว่าครูธงชัย สามสีเป็นศิลปินในกลุ่มที่ได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรตามสถานศึกษาต่างๆ ดังนั้นการถ่ายทอดจึงมีรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมต่อผู้เรียนที่มีจำนวนมาก แต่ในขณะเดียวกันรูปแบบการถ่ายทอดแบบดั้งเดิมโดยการเรียนรู้แบบตัวต่อตัวหรือแบบมุขปาฐะนั้นก็ยังคงมีอยู่โดยเป็นไปในกรณีที่ถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ที่มักคลุกคลี ใกล้ชิดอยู่กับครูธงชัย สามสีอยู่เสมอๆ ซึ่งลูกศิษย์เหล่านี้มักจะมีพื้นฐานการบรรเลงตรัวมาแล้วอย่างดี จึงสามารถเรียนรู้แบบตัวต่อตัวได้

2. ลักษณะความรู้หรือทักษะการบรรเลงตรัวของผู้เรียนมี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ระดับพื้นฐาน 2) ระดับชั้นกลาง และ 3) ระดับเพลงชั้นสูง ลักษณะเหล่านี้เป็นสิ่งที่ครูธงชัย สามสีให้ความสำคัญโดยใช้ในการพิจารณาผู้เรียนก่อนการถ่ายทอด เพื่อดูความเหมาะสมว่าผู้เรียนควรจะได้รับและปรับปรุงทักษะการบรรเลงอย่างไรตามศักยภาพของตน ในการรวบรวมลักษณะที่มาจากลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดโดยตรงกับครูธงชัย สามสีในการวิจัยครั้งนี้ จะเห็นได้ว่าแม้ผู้เรียนจะมีที่มาอย่างไร สังกัดสถาบันการศึกษาใด หรือเป็นบุคคลภายนอกมาจากที่ใดก็ตาม ครูธงชัย สามสีก็จะใช้ลักษณะทักษะของผู้เรียนข้างต้นในการจำแนกผู้เรียน ซึ่งหากเราศึกษาผู้เรียนในแต่ละลักษณะที่จำแนกได้นั้น ก็จะทำให้มองเห็นสภาพการถ่ายทอดการบรรเลงตรัวของครูธงชัย สามสีมีความครอบคลุม ครบถ้วน

เนื่องด้วยครูธงชัย สามสีได้ไปเป็นวิทยากรและครูพิเศษถ่ายทอดการบรรเลงตรัวในหลายๆ แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นสถานศึกษาต่างๆ นับเป็นเวลาหลายปี นอกจากนี้ยังเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการจัดโครงการค่ายวัฒนธรรมพื้นบ้านสุรินทร์ ถ่ายทอดดนตรีกันตรึมและนาฏศิลป์พื้นเมืองมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 โดยตนเองเป็นวิทยากรผู้ถ่ายทอดหลัก โครงการนี้ดำเนินมาเรื่อยๆ อย่างน้อยปีละครั้งจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลาประมาณ 20 กว่าปี ฉะนั้นจำนวนลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดการบรรเลงตรัวจากครูธงชัย สามสีจึงมีจำนวนมากและกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ และด้วยข้อจำกัดด้านระยะเวลาและงบประมาณในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทำให้มีความยากลำบากในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งถ้าหากเก็บข้อมูลจากกลุ่ม

ลูกศิษย์ต่างๆ และศึกษาวิธีการถ่ายทอดทักษะการบรรเลง
ตรัวจากลูกศิษย์แต่ละคนหรือแต่ละพื้นที่ได้อย่างครบถ้วน
แล้ว อาจจะได้ข้อมูลที่แสดงให้เห็นสภาพของการถ่ายทอด
การบรรเลงตรัวตามแนวทางของครูชัช สามสี่ตามบริบทที่
แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

3. เนื้อหาสาระที่พบในกระบวนการถ่ายทอดการ
บรรเลงตรัวของครูชัช สามสี่ พบว่า มีความสอดคล้อง
กับลักษณะทักษะของผู้เรียนในแต่ละชั้น โดยในชั้นพื้นฐาน
จะเน้นทักษะพื้นฐานการบรรเลงที่เป็นรากฐานสำคัญในการ
บรรเลงในชั้นสูงต่อไป ซึ่งบทเพลงแรกๆ ที่นำมาใช้ฝึกคือเพลง
ปการันเจก ถือว่าเป็นบทเพลงที่สั้นและจำง่าย ใช้นิ้วในการ
บรรเลงเพียงสองนิ้วซึ่งง่ายสำหรับผู้เรียนที่ฝึกใหม่ จากนั้น
จึงเพิ่มระดับความยากของเพลงขึ้นไปเรื่อยๆ ภายในชั้นนี้จะ
ยังไม่มีการใช้เทคนิคเม็ดพรายใดๆ ขึ้นต่อมาจึงจะเพิ่ม
เทคนิคเม็ดพรายต่างๆ ในการบรรเลงโดยใช้เพลงเดิมในชั้น
พื้นฐานในการสอนเรื่องนี้ ซึ่งเทคนิคก็จะเพิ่มขึ้นไปตามเพลง
ที่ยากขึ้น โดยครูจะเป็นผู้กำหนดเองว่าเทคนิคใดจะใช้เพลง
ใดในการเรียนการสอนจนถึงการบรรเลงในชั้นสูง แสดงให้
เห็นว่า ครูชัช สามสี่มีการวางแผนเนื้อหาสาระในการถ่ายทอด
ทั้งแบบฝึก บทเพลงและเทคนิคการบรรเลงตรัวแต่ละ
บทเพลง ในแต่ละชั้นอย่างชัดเจน เรียงลำดับจากง่ายไปหา
ยาก และเน้นพื้นฐานการบรรเลงเบื้องต้นเป็นสำคัญ ตรงนี้
แสดงให้เห็นว่าเนื้อหาสาระโดยเฉพาะบทเพลงเริ่มแรกที่ใช้ใน
การถ่ายทอดมีความแตกต่างกันตามลักษณะการถ่ายทอด
ของกลุ่มศิลปินดังที่บุษกร สำโรงทอง (2549) ได้จัดกลุ่มไว้
กล่าวคือ ศิลปินในกลุ่มที่ได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรตาม
สถาบันการศึกษาต่างๆ จะนำบทเพลงกันตรึมที่มีลักษณะ
ง่ายๆ และสั้นมาเป็นบทเพลงแรกในการถ่ายทอด ส่วนศิลปิน
ที่ไม่มีบทบาทในการสอนในสถาบันการศึกษาที่ยังยึดวิธีการ
ถ่ายทอดความรู้แบบเดิม มักจะเริ่มต้นการเรียนบทเพลงใน
กลุ่มเพลงครูหรือเพลงชั้นสูงก่อน ซึ่งเพลงกลุ่มนี้ถือว่าเป็น
เพลงที่ยากและยาว

4. บริบทอื่นๆ ในการถ่ายทอดทักษะการบรรเลง
ตรัวของครูชัช สามสี่ที่ทำให้กระบวนการถ่ายทอดนี้เป็น
เอกลักษณ์และมีความสมบูรณ์ ประกอบไปด้วย 1) การรับ
เข้าเป็นศิษย์โดยการปฏิบัติตามขนบประเพณีเดิมนั้นเป็นสิ่งที่
ยังคงอยู่ในกระบวนการ เนื่องจากเป็นความเชื่อในเรื่องของ
ความศักดิ์สิทธิ์ของครู ที่สามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้เรียนวิชา
นี้ได้ หากปฏิบัติตนไม่ถูกต้องตามครรลองที่ครูได้สอนไว้

สอดคล้องกับ บุษกร สำโรงทอง (2549) ที่ได้กล่าวถึง
พิธีกรรมในการถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้ว่ามีการ
อนุรักษและสืบทอดอย่างเข้มแข็งตามคติความเชื่อในเรื่องผี
หรือคุณไสยต่างๆ ซึ่งสรุปลักษณะการไหว้ครูดนตรีพื้นบ้าน
ได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ การไหว้ครูเพื่อมอบตัวเป็นศิษย์ การ
ไหว้ครูก่อนการแสดง และการไหว้ครูประจำปี ทั้งนี้ผู้วิจัยมี
ความเห็นว่พิธีกรรมไหว้ครูทั้งเพื่อมอบตัวเป็นศิษย์และเพื่อ
บอกกล่าวก่อนการแสดงนั้น นอกจากเป็นการแสดงความ
เคารพต่อครู หรือบอกกล่าวครูของตนที่ล่วงลับไปถึง
กิจกรรมที่ตนกำลังจะกระทำแล้ว ยังเป็นการสร้างสมาก่อน
การดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรี และเป็นการสร้าง
แรงจูงใจก่อนการถ่ายทอด เพื่อให้ผู้เรียนมีใจจดจ่อ รู้สึกถึง
ความขลังของบทเพลงครูในช่วงไหว้ครู ดังที่ชัช สามสี่
(สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2559) กล่าวว่า “คำว่า ไหว้ครู วิธี
การไหว้ครู อะไรต่างๆ มันคือ สมานธิ อย่างบทเพลงชั้นสูงที่
ใช้บรรเลงในพิธีไหว้ครู มันไม่มีห้องเพลงกำหนดแบ่งจังหวะ
ที่นักคนเราก่อนที่จะเล่นเพลงพวกนี้ก็ต้องมีสมานธิ” อย่างไร
ก็ตามขั้นตอนพิธีการไหว้ครูก่อนการถ่ายทอดและการ
บรรเลงนั้นอาจจะมีการลดทอน ปรับเปลี่ยนไปบ้าง หรือไม่มี
บ้างตามแต่สถานการณ์ แสดงให้เห็นว่า พิธีการรับศิษย์ของ
ครูชัช สามสี่มีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ ซึ่งขั้นตอนนี้
ครูจะเน้นในเรื่องของการให้ผู้เรียนมีสมาธิจดจ่อ สงบเงียบ
ระลึกถึงครูบาอาจารย์ เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการเรียนกัน
ตรึม ต่อไป 2) หลักการ วิธีการและเทคนิคการสอนทักษะ
การบรรเลงตรัว มีลำดับขั้นในการสอนที่เป็นระบบ เน้นผู้
เรียนเป็นสำคัญโดยจะต้องมีพื้นฐานการบรรเลงที่ดี ซึ่งผู้วิจัย
เห็นว่า หลักการหรือวิธีการสอนลักษณะนี้มีขั้นตอนที่
สอดคล้องหลักการสอนดนตรีในด้านหนึ่งของระบบ
เพสตารอสซี่ คือ ด้านการปฏิบัติทักษะดนตรีในแต่ละขั้นตอน
โดยคำนึงว่าผู้เรียนควรปฏิบัติให้ได้เป็นอย่างดีในแต่ละขั้น
ก่อนที่จะก้าวไปสู่การปฏิบัติที่ยากขึ้นต่อไป เพื่อเป็นพื้นฐาน
ที่ช่วยให้เกิดการจดจำ และปฏิบัติได้อย่างคล่องแคล่ว
(Abeles, Hoffer, and Klotman, 1995) นอกจากนี้การ
สร้างบรรยากาศการเรียนที่ไม่ตึงเครียด มีความสนิทสนมกับ
ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีความไวเนื้อเพื่อใจ เชื้อฟังและให้ความ
ร่วมมือ มีความสุขไปกับการเรียนรู้ด้วย หลักการ วิธีการดัง
กล่าวจึงทำให้การถ่ายทอดของครูชัช สามสี่มีประสิทธิภาพ
ถือได้ว่าครูเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการถ่ายทอดการบรรเลงตรัว
ได้เป็นอย่างดี 3) สถานที่และสภาพแวดล้อมในการถ่ายทอด

มีความหลากหลายโดยมีสภาพทั้งที่มีเสียงอึกทึก และสภาพที่มีความสงบเงียบ โดยมีผลต่อผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีสมาธิจดจ่อในการเรียน โดยเฉพาะสภาพที่มีเสียงอึกทึกรบกวนถือเป็นการฝึกอย่างหนึ่งที่ครูชย สามสีต้องการให้ผู้เรียนมีสมาธิ 4) สื่อและอุปกรณ์ในการถ่ายทอดถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของการเรียนการสอนของครูชย สามสี โดยครูสร้างสื่อในการถ่ายทอดภูมิปัญญาดนตรีพื้นบ้านกันตรึมให้ผู้เรียนหรือผู้สนใจทั่วสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น นำระบบการบันทึกโน้ตมาปรับใช้กับเพลงกันตรึมได้อย่างเหมาะสม เข้าใจง่าย รู้จักนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม 5) การวัดและประเมินผลเป็นการประเมินผู้เรียนตามศักยภาพ โดยถือว่าผู้เรียนมีพัฒนาการหรือบรรลุวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดเป็นรายบุคคล ซึ่งเป็นการประเมินอย่างใกล้ชิดโดยผู้สอนและผู้เรียนต่างก็ต้องมีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งครูชย สามสีจะทดสอบผู้เรียนตลอดเวลาโดยการให้ผู้เรียนบรรเลงให้ดูแล้วชี้แนะข้อควรปรับปรุง สาธิตให้ดู แล้วให้ผู้เรียนไปฝึกมาใหม่ การประเมินผลเช่นนี้ทำให้ผู้สอนเห็นได้ชัดเจนว่าวิธีการสอนสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ ต้องปรับวิธีการสอนอย่างไร และเนื้อหาสาระที่ต้องสอนเพิ่มเติมหรือเน้นย้ำอีกรอบเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งการประเมินลักษณะนี้สอดคล้องกับที่ ณรุทธิ์ สุทธิจิตต์ (2558) ได้กล่าวถึงการประเมินผลทักษะดนตรีว่า การประเมินผลทางด้านทักษะย่อมเป็นการประเมินรายบุคคล โดยประเมินให้มีความครอบคลุมทุกทักษะตามที่ผู้สอนได้สอนไป

ในด้านบริบทอื่นๆ ในการถ่ายทอดนี้ผู้วิจัยพบว่าจากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ นั้นย่อมมีบริบทที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันไปตามสภาพของกระบวนการถ่ายทอดนั้นๆ ดังนั้นการออกแบบวิจัยสำหรับการศึกษาในเรื่องนี้ จึงต้องมีการทบทวนเอกสารและงานที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาบริบทแวดล้อมของการถ่ายทอดเครื่องดนตรีนั้นๆ อย่างครอบคลุมแล้วจึงนำไปออกแบบการศึกษาวิจัยและสร้างเครื่องมือเก็บ

เอกสารอ้างอิง

- ข้าม พรประสิทธิ์. (2550). **วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทยภาคอีสานใต้และภาคกลาง**. รายงานวิจัย. ทุนวิจัย จบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. 2549. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- โมษิต ดิสม. (2544). **พัฒนาของกันตรึมบ้านดงมัน ตำบลโคโค อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์**. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา(กลุ่มมนุษยศาสตร์)
- ชาย โพธิ์สิตา. (2550). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

รวบรวมข้อมูลให้เหมาะสมและตรงประเด็นสำคัญที่ต้องการจะศึกษา โดย อุทัย ศาสตร์ (2552) ได้เสนอว่า งานวิจัยเรื่องการศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูประสิทธิ์ ถาวร ศิลปินแห่งชาติมีความเหมาะสมและครอบคลุมประเด็นสำคัญที่ต้องการศึกษาอย่างครบถ้วนระเบียบวิธีวิจัยนี้จึงสามารถใช้เป็นแบบอย่าง หรือแนวทางสำหรับผู้ศึกษาเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่มีลักษณะใกล้เคียงกับงานวิจัยในครั้งนี้ โดยเฉพาะการศึกษากระบวนการถ่ายทอดดนตรีไทย จากการนำไปปรับใช้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าแนวทางนี้สามารถนำไปปรับใช้ได้จริงสำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ โดยสิ่งที่ผู้วิจัยอยากจะเน้นย้ำคือ การนำแนวทางนี้ไปปรับใช้นั้นจะต้องคำนึงถึงบริบทที่กำลังจะศึกษาด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรนำเอาองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา ไปจัดทำมีความถูกต้อง เป็นระบบตามแนวทางการจัดการองค์ความรู้ (Knowledge Management)
2. ควรนำเอาองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา ไปปรับใช้ในการเรียนการสอนการปฏิบัติทักษะการบรรเลงตรัว โดยให้สอดคล้องกับบริบทที่ต้องการจะถ่ายทอด

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเนื้อหาสาระในกระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงตรัวของครูชย สามสีแต่ละขั้นทักษะการบรรเลงอย่างละเอียด เพื่อรวบรวมเป็นองค์ความรู้และสามารถนำไปใช้ได้
2. ควรมีการศึกษากลุ่มลูกศิษย์โดยตรงของครูชย สามสีอย่างครบถ้วน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แสดงสภาพการถ่ายทอดที่ครอบคลุม ครบถ้วนในทุกมิติ
3. ควรมีการศึกษากลุ่มการถ่ายทอดการบรรเลงตรัวของครูท่านอื่นๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบ และสร้างเป็นองค์ความรู้เฉพาะศาสตร์ด้านการบรรเลงตรัว

- ณรุทธ์ สุทธจิตต์. (2555). **ดนตรีศึกษา : หลักการและสาระสำคัญ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรุทธ์ สุทธจิตต์. (2558). **วิธีวิทยาการสอนดนตรี**. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 2737388 วิธีวิทยาการสอน ดนตรี. สาขาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐพล นาคะเต. (2555). **การศึกษาอัตลักษณ์และกระบวนการถ่ายทอดการขับร้องเพลงทยอยของครูสุรางค์ ดุริยพันธุ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธงชัย สามสี. (2559). สัมภาษณ์. 5 สิงหาคม 2559
- นิพนธ์ กล้ากลมจิตร. (2556). **การศึกษาวิธีการถ่ายทอดดนตรีไทยในระบบโรงเรียนและบ้านดนตรีไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตา ชูโต. (2545). **การวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: แม็คสโปกซ์.
- บุษกร สำโรงทอง. (2549). **วัฒนธรรมดนตรีไทย ภาคกลาง และภาคอีสานใต้: พิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความรู้**. รายงานวิจัย. ทุนวิจัย งบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. 2549. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ปพิชญา เสี่ยงประเสริฐ. (2556). **การวิเคราะห์ทัศนคติและกระบวนการถ่ายทอดดนตรีไทยของครูชนก สาคริก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรณราย คำโสภา. (2540). **กัณตรัม กับเพลงประกอบการแสดงพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสุรินทร์**.
- พิมพ์ใจ ศิริสาคร. (2529). **วงกัณตรัมของชาวอีสานใต้**. วิจัยปริญญาบัณฑิต, ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภมรศักดิ์ เกื้อหนองขุน. (2556). **การศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงขลุ่ยของครูฉลุ่ย จิยะจันทร์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูมิจิต เรืองเดช. (2529). **กัณตรัม (เพลงพื้นบ้านอีสานใต้)**. บุรีรัมย์: ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยอีสานใต้-บุรีรัมย์.
- มัชชีวา ทองโสภา. (2552). **อาศรมศึกษา : ครูธงชัย สามสี.รายงานวิจัยวิชา Pedagogy in Specific Field**. หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางค์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตติยา มีเจริญ. (2557). **“วงกัณตรัมคณะน้ำผึ้ง เมืองสุรินทร์ : การปรับปรุงและบทบาทหน้าที่”**. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- วิศวะ ประสานวงศ์. (2555). **การศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูอุทัย แก้วละเอียด (ศิลปินแห่งชาติ)**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีณา วิสเพ็ญ. (2526). **กัณตรัม**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมจิตร กัลยาศิริ. (2524). **การวิเคราะห์เพลงพื้นเมืองและการละเล่นพื้นเมืองของจังหวัดสุรินทร์**. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สรวุฒิ สีหาโคตร. (2557). **การศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงแคนสายแม่บทของครูสมบัติ สิมห้ำ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพรรณิ เหลือบุญชู. (2545). **การศึกษาอัตลักษณ์และการวิเคราะห์ดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้**. สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- สุภางค์ จันทวานิช. (2556). **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. ครั้งที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อุทัย ศาสตรา. (2553). **การศึกษากระบวนการถ่ายทอดการบรรเลงระนาดเอกของครูประสิทธิ์ ถาวร ศิลปินแห่งชาติ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาดนตรีศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Abeles, Herold F., Hoffer, Charles R., & Klotman, Robert H. (1995). **Foundation of Music Education**. 2nd ed. New York : Schirmer Books.

Attig, G. (2531). **บันทึกประวัติชีวิตบุคคล : เครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ (The Life History : An Integrative, Contextual Research Tool)**. แปลโดย อรทัย อาจอ่ำ. ชมรมวิจัยเชิงคุณภาพ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Kottak, Conrad Phillip. 2013. **Anthropology : Appreciating Human Diversity**. 15th ed. New York : McGraw-Hill.

Steiner, E. (1988). **Methodology of Theory Building**. Sydney: Educology Research Associates.

